

ΛΕΝΑ ΜΑΝΤΑ

ΧΩΡΙΣ
ΧΗΡΟΥΡΕΥΤΙΚΑ
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ: 50.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

Ε Π Π Η Ν Ι Κ Η Π Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ ΔΙΑΒΕΤΟΥΝ
0,10 €
ΑΠΟ ΚΑΘΕ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥΣ
ΣΕ ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΙΣ ΙΚΟΠΟΥΣ
ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ 2011

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Χωρίς χειροκρότημα**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Λένα Μαντά
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Μαράντη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Θανάσης Γεωργίου/geographik
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΕΙΡΑΣ ΤΙΤΛΟΥ: Γιώργος Παζάλος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ελένη Σταυροπούλου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ – ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: CPI books

© Λένα Μαντά, 2011
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2011

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2011, 50.000 αντίτυπα

ISBN 978-960-453-847-8

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομιχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psychogios.gr

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psychogios.gr

ΛΕΝΑ ΜΑΝΤΑ

Χωρίς
Χειρουργείο

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
50.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

Οποιαδήποτε ομοιότητα με πρόσωπα, ονόματα ή καταστάσεις είναι τυχαία και ουδεμία σχέση έχει με την πραγματικότητα.

Λίγα λόγια από μένα...

Πριν από κάθε μου βιβλίο, προτού ακόμη αφήσω τους ήρωές μου να μιλήσουν και να διεκδικήσουν το χώρο που τους αναλογεί, έχω συνηθίσει να σας γράφω κάποια λόγια, κλέβοντας λίγο από το χρόνο τους. Στο κάτω κάτω όλος δικός τους είναι από δω και πέρα...

Πρώτη φορά, όμως, αποφάσισα να μην πω τίποτα. Θα ήθελα μόνοι σας να βγάλετε τα συμπεράσματά σας, να διαβάσετε χωρίς να σας έχω προϋδεάσει για το τι πρόκειται να συμβεί στις σελίδες του· και είναι τόσο πολλά αυτά. Ούτε θα αποκαλύψω από πού πήρα την ιδέα για να δημιουργήσω μια ιστορία, η οποία, τονίζω, είναι εντελώς φανταστική και καμία σχέση δεν έχει με πραγματικά πρόσωπα και καταστάσεις.

Αυτό που θέλω να μοιραστώ μαζί σας είναι μόνο ένα: το βιβλίο αυτό ξετυλίχτηκε σχεδόν μαγικά για μένα. Ούτε κατάλαβα πώς ξεκίνησε, ούτε πώς ολοκληρώθηκε, το μόνο που αφουγκραζόμουν μέσα μου ήταν πως δεν ήθελα να τελειώσει. Έπιασα τον εαυτό μου να «τραβάει» το χρόνο κι αυτό μου είχε συμβεί μόνο όταν έγραφα το Έρωτας σαν βροχή.

Και κάτι ακόμη: άλλο βιβλίο είχα ξεκινήσει να γράφω. Και εντελώς ξαφνικά, από το πουθενά, ήρθε η Ειρήνη, η ηρωίδα μου, και τα σάρωσε όλα. Κάθισα ένα πρωί για να συνεχίσω αυτό που είχα ξεκινήσει και, σχεδόν σαν αυτόματο, άνοιξα καινούργιο αρχείο στον υπολογιστή και άρχισα να γράφω πυρετωδώς. Εκείνη την

πρώτη μέρα, έσπασα κάθε ρεκόρ μου και ολοκλήρωσα τριάντα σελίδες, που, όταν τις ξαναδιάβασα, δεν ήθελα ν' αλλάξω ούτε μια λέξη. Πονούσε η πλάτη μου, τα χέρια μου, το κεφάλι μου· ειδικά το κεφάλι μου λίγο ήθελε να εκραγεί. Τόσο εντατική δουλειά και όμως ήθελα να συνεχίσω! Οι ιδέες γεννιούνταν από το πουθενά και η εξήγηση ήταν μόνο μία: αυτό το βιβλίο υπήρχε μέσα μου «ινκόγκνιτο» για πολύ καιρό και εμφανίστηκε όταν δεν άντεχε άλλο το κρυφτούλι.

Ο άντρας μου γνώρισε μεγαλύτερη έκπληξη. Ως συνήθως ζήτησε να διαβάσει τη δουλειά της μέρας και εκεί που περίμενε τη συνέχεια από το άλλο βιβλίο, διάβασε κάτι εντελώς διαφορετικό. Από την επόμενη μέρα, όμως, μπήκε κι εκείνος στον ίδιο πυρετώδη ρυθμό για την εξέλιξη και φρόντιζε να μου αφήνει άφθονο χρόνο για να γράφω, πολύ περισσότερο απ' όσο συνήθως: κάθε μέρα φρόντιζε να υπάρχει φαγητό για να μη χάνω ώρα με το μαγείρεμα· ανέλαβε μέχρι και τα ψώνια του σπιτιού, κάτι που δεν έχει γίνει ποτέ στα είκοσι οχτώ χρόνια που είμαστε μαζί. Φρόντιζε όσο περισσότερα μπορούσε, όλα αυτά που μου έτρωγαν χρόνο και με κρατούσαν μακριά από τον υπολογιστή. Η ανταμοιβή του βρισκόταν κάθε βράδυ στις τυπωμένες σελίδες του υπολογιστή.

Και κάτι τελευταίο: κάποιοι από σας γνωρίζουν πως άλλος ήταν ο τίτλος του συγκεκριμένου βιβλίου. Δεν ήταν δυνατόν όμως να κυκλοφορήσει έργο με τίτλο που υπήρχε ήδη στη βιβλιογραφία. Πρώτος με πληροφόρησε γι' αυτό ένας καλός φίλος, συγγραφέας κι αυτός, ο Νίκος Διακογιάννης, ο «Νικόδημος» της μπλογκόσφαιρας, και στη συνέχεια κάποιοι αναγνώστες. Κάπου εκεί άρχισε ο Γολγοθάς με την Αγγέλα Σωτηρίου, την υπεύθυνη του εκδοτικού, για να βρεθεί νέος τίτλος. Δεν υπάρχει καμιά υπερβολή στο ότι συζητήθηκαν πάνω από τριάντα προτάσεις και καμιά δε μας άρεσε. Επιστρατεύτηκαν φίλοι, γνωστοί, συγγενείς, συνεργάτες, προκειμένου να βρεθεί ένας τίτλος που να ταιριάζει, που να μην έχει εκδοθεί, που να μας αρέσει, που να «λέει» κάτι... Ευχαριστώ θερμά την Κλειώ Ζαχαριάδη, υπεύθυνη marketing των Εκδόσεων

ΨΥΧΟΓΙΟΣ, που τελικά έγινε η... νονά! Σ' εκείνη οφείλω το Χωρίς χειροκρότημα. Μόλις το άκουσα, ένιωσα ότι ήρθε και «κούμπωσε» με το βιβλίο και όσα περιγράφει. Όταν το διαβάσετε, νομίζω ότι θα καταλάβετε τι εννοώ.

Και μια επιθυμία: εύχομαι να σας κερδίσει, εύχομαι να το αγαπήσετε, εύχομαι να σας ταξιδέψει όπως έκανε και με μένα. Τα υπόλοιπα θα τα πούμε, όπως πάντα, μέσω Διαδικτύου αλλά και στις παρουσιάσεις. Αυτή η επαφή μαζί σας είναι η μεγάλη μου χαρά, τη λαχταράω και την προσδοκώ. Σας περιμένω λοιπόν...

Λένα Μαντά

Μέρος Πρώτο

Κοίτα, γιαγιά! Κοίτα ένα ουράνιο τόξο! Έλα, γιαγιά! Σήκω να πάμε!»
«Πού να πάμε, καλό μου;»
«Στην άκρη του ουράνιου τόξου, γιαγιά! Να το δούμε από κοντά!»

Έβρεχε δυνατά όλη τη μέρα, ήλιος δεν είχε φανεί πουθενά. Το πρωινό είχε χαράξει μουντό, συννεφιασμένο. Την ώρα που πάλευε με τις κασίδες, αξημέρωτα ακόμη, οι πρώτες στάλες της είχαν αναγκάσει να σηκώσει τα μάτια στον μολυβένιο ουρανό και να αναστενάζει. Πάλι δε θα κατάφεραν με τη νύφη της να βάλουν μπουγάδα και τα ρούχα είχαν μαζευτεί σωρός.

Δυο ώρες μετά, η βροχή ζωγράφιζε πτυχωσείς στον αέρα, σαν κουρτίνα που την ανασάλευε δυνατά κάποιο ρεύμα, ενώ το χώμα ήδη σμίλευαν μεγάλα ρυάκια· κυλούσαν ορμητικά για να ενωθούν και να ξεχυθούν ποτίζοντας τη διψασμένη γη. Το τζάκι έκαιγε με όλη του τη δύναμη· τα ξύλα τραγουδούσαν τις τελευταίες τους νότες προτού γίνουν στάχτη, καθώς τα συνόδευε η μουσική από το ρυθμικό χτύπημα του αργαλειού.

Της αγαπούσε κάτι τέτοιες μέρες η κυρα-Βάγια, παρόλο που έμεναν πίσω όλες οι άλλες δουλειές· γλύκαιναν την κουρασμένη της ψυχή οι εικόνες από το σπίτι της, το σπίτι όπου θα τελείωνε, όπως όλα έδειχναν, τη ζωή της. Η νύφη της, η Μαργαρίτα, άλλοτε μαγείρευε κι άλλοτε άνοιγε φύλλο για τις πίτες της, που ήταν διάσημες στην περιοχή, ή έπλεκε κάποιο μάλλινο. Η ίδια κεντούσε σύννεφα, λουλούδια και ουράνια τόξα στον αργαλειό,

ενώ η μικρή Ρηνούλα, καθισμένη σ' ένα σκαμνάκι στα πόδια της, σκάλιζε τις πολύχρωμες κλωστές· τις ξεχώριζε ανάλογα με το χρώμα και έφτιαχνε τα δικά της ουράνια τόξα μέσα στα κουτιά όπου η γιαγιά της φύλαγε τα νήματα.

Η κυρα-Βάγια ήταν εξήντα πέντε ετών, ωστόσο έδειχνε μεγαλύτερη. Τα μαλλιά της είχαν ασπρίσει εδώ και χρόνια· όταν, πριν από δώδεκα χειμώνες, τη γνώρισε η νύφη της, αναρωτήθηκε αν αυτή η γυναίκα είχε ποτέ τα σκούρα καστανά μαλλιά, που έλεγε, όταν ήταν νέα. Τη θυμόταν ντυμένη πάντα στα μαύρα, με ένα μαντίλι που δεν έβγαζε σχεδόν ποτέ, παρά μόνο το βράδυ· αδύνατη, ψηλή και επιβλητική η φιγούρα της. Μόνο τα μάτια της... όμορφα μάτια, άλλες φορές είχαν το χρώμα των φθινοπωρινών φύλλων και άλλοτε το χρώμα του κεχριμπαρένιου κρασιού. Τα χρόνια που φορτώθηκε η Βάγια δε μείωσαν στο ελάχιστο τη λάμψη τους, ούτε και τα δάκρυα που ανάβλυσαν από τα βάθη τους για κάθε συμφορά που τη χτυπούσε. Φάνταζαν σαν να είχαν δει τα πάντα αυτά τα δυο μάτια, και να είχαν συγχωρήσει τα πάντα· ακόμη και τους αντάρτες, που σκότωσαν τον άντρα της και την άφησαν με τρία μικρά παιδιά και ένα στην κοιλιά να κλοτσάει σαν τρελό, την ώρα που της τον έφεραν μέσα στα αίματα, τυλιγμένο σε μια κουβέρτα. Λίγους μήνες μετά, το 1946, που γεννήθηκε ο Μηνάς της, και μόλις είχε εκείνη καταφέρει να ορθοποδήσει, ο Δημητράκης της, ο πρωτότοκος, εκεί που έπαιζε λίγο έξω από το χωριό, πάτησε μια νάρκη από αυτές που ξεχάστηκαν μετά τον πόλεμο. Της τον έφεραν κομμάτια, αλλά ζούσε ακόμη. Η Βάγια κοίταξε το κομματιασμένο της παιδί και μετά έτρεξε στα εικονίσματα. Πήρε την Παναγία από το ξύλινο εικονοστάσι και την έβαλε στο προσκεφάλι του γιου της.

«Έτσι όπως μου το έκανες... τώρα, αυτή τη στιγμή να μου το πάρεις!» φώναξε. «Και κοίτα να μου το προσέχεις εκεί πάνω!»

Λίγο αργότερα ο Δημήτρης ξεψύχησε και σ' όλη της τη ζωή απόμεινε καρφί στην ψυχή της αυτός ο χαμός, ο τόσο άδικος, του παιδιού της. Κι αν ο πόνος για τον άντρα της κάποτε μαλάκωσε,

κάθε φορά που θυμόταν το γιο της, έστω και ύστερα από τόσα χρόνια, τα μάτια της έτρεχαν χωρίς σταματημό, ο αναστεναγμός της ποτισμένος από το αίμα της καρδιάς της. Και δεν ήταν η μόνη φορά που θα μάτωνε εκείνη η καρδιά. Ο πόνος ακόμη νωπός για τον Χαράλαμπο που σηκώθηκε και έφυγε μετανάστης στην Αμερική, κουρασμένος από τη φτώχεια που τον έτρωγε από την ώρα που γεννήθηκε σ' εκείνο το χωριό, το σφηνωμένο στα βουνά της Ηπείρου, κοντά στα σύνορα με την Αλβανία, ξεχασμένο από Θεό και ανθρώπους. Μικρό παιδί ήταν όταν τον είδε για τελευταία φορά και της υποσχέθηκε ότι θα γύριζε, μα δεν το έκανε ποτέ. Στην αρχή τής έγραφε, έστελνε και λεφτά, αλλά μετά τα γράμματα που της διάβαζε ο δάσκαλος έγιναν κάρτες με ξένα μέρη και δυο λόγια βιαστικά που της διάβαζε η κόρη της η Βαρβάρα· μέχρι που σταμάτησαν όλα και τίποτα δεν άκουσαν ξανά για κείνον.

Και τα καρφιά στην ψυχή της τελειωμό δεν είχαν. Όταν έγινε είκοσι χρόνων η κόρη της, την πάντρεψε μ' έναν καλό νοικοκύρη, αλλά η Βαρβάρα της μυαλό δεν είχε και το 'σκασε ένα βράδυ για την Αθήνα, για να γίνει, λέει, καλλιτέχνις. Ο ξάδελφός της ο Μένιος, που είχε πάει στην Αθήνα λίγα χρόνια πριν, της μίλησε ότι η Βαρβάρα ήταν τώρα Βένια, είχε γίνει μεγάλη τραγουδίστρια και την ήξεραν όλοι. Εκείνη, πάντως, δεν ήθελε να την ξέρει πια... Κι ας έκλαιγε κάθε βράδυ στα εικονίσματα, κι ας παρακαλούσε να της φυλάει η Παναγία το κορίτσι της.

Κι απόμεινε μόνο με τον Μηνά, την παρηγοριά της, όπως τον έλεγε. Δεν ήταν όμως έτσι. Ατίθασος και σκληρός από μικρός, τεμπέλης, με το νου του μόνο στο κρασί και στο καφεενείο. Απόρησε η κυρα-Βάγια σαν θέλησε να πάρει γυναίκα του τη Μαργαρίτα, το ορφανό κορίτσι από το διπλανό χωριό. Ωστόσο, η ελπίδα φώλιασε στην ψυχή της· ίσως επιτέλους ο γιος της να είχε βάλει μυαλό. Οι προσδοκίες όμως έσβησαν γρήγορα, ο Μηνάς σε τίποτα δεν άλλαξε, μια παρόρμηση της στιγμής ήταν εκείνος ο γάμος. Της έμεινε όμως η Μαργαρίτα της· νύφη για τους τύπους,

κόρη στην ουσία. Γλυκιά, τρυφερή, κλείστηκε στην αγκαλιά της Βάγιας από την πρώτη στιγμή, βρήκε τη μάνα που της είχε λείψει από τα παιδικά της χρόνια. Ειρήνη την έλεγαν τη μάνα της Μαργαρίτας, και ήταν η πεθερά της που επέμεινε το κορίτσι που έφερε ο γάμος του γιου της να πάρει το όνομα της χαμένης συμπεθέρας. Τι την ένοιαζαν εκείνη τα ονόματα; Το όμορφο μελαχρινό μωρό είχε τα μάτια της και φώτισε σαν ήλιος τη ζωή της. Ο Μηνάς δε μαζευόταν από τα καφενεία, άρχισε και τα ταξίδια στα Γιάννενα συχνά πυκνά και χανόταν με τις μέρες. Όταν ήταν σπίτι, η βαριά σκιά του φάνταζε πιο μελανή και από τα σύννεφα που ταξίδευαν πάνω από τα βουνά, τους ορεινούς όγκους που έκλειναν τον τόπο και την ψυχή τους. Η Μαργαρίτα γρήγορα κατάλαβε ότι μάταια προσπαθούσε να μαζέψει κοντά της τον άντρα της. Στην αρχή του γάμου τους, τον μάλωνε τρυφερά και εκείνος δεχόταν με χαμόγελο τις επιπλήξεις της. Μετά όμως άρχισε να θυμώνει και να τη βρίζει. Όσπου ένα βράδυ τόλμησε να σηκώσει χέρι πάνω της. Η Μαργαρίτα δε μίλησε, δεν έκλαψε, δε φώναξε, αλλά ο ήχος από το χαστούκι ταξίδεψε στα δωμάτια και η Βάγια δε δίστασε λεπτό να ορμήσει στο γιο της. Μπήκε ανάμεσά τους και του άρπαξε το χέρι που είχε υψωθεί ξανά.

«Μέχρις εδώ!» του φώναξε εξαγριωμένη. «Έτσι και ξανασηκώσεις χέρι πάνω στη γυναίκα σου, την κατάρα μου να 'χεις! Μέρα να μη σε ξημερώσει, νύχτα για πάντα στα έργα σου, στα μάτια σου και στην ψυχή σου! Το χέρι που ύψωσες να σου κουλαθεί και σακάτης να γυρίζεις όλη την υπόλοιπη ζωή σου!»

Τα κεχριμπαρένια μάτια τον κάρφωναν, το χρώμα τους σαν να γέμισε κόκκινο από τη φλόγα της ψυχής της. Ο Μηνάς έμεινε με το χέρι μετέωρο, δεν μπορούσε να πιστέψει όσα άκουσε. Τις φοβόταν τις μητρικές κατάρες, έτσι είχε μεγαλώσει.

«Μάνα...» ψέλλισε κεραυνοβολημένος. «Τι λες;»

«Την κατάρα δεν την παίρνω πίσω!» συνέχισε η Βάγια. «Άντρας που σηκώνει χέρι στη γυναίκα που έβαλε δίπλα του, κυρά και αφέντρα της ζωής του, δεν είναι άντρας! Κι αν ξανα-

χτυπήσεις τη Μαργαρίτα, δε θα προλάβει η κατάρα να σε πιάσει. Εγώ η ίδια θα σου κόψω το χέρι με τον μπαλτά! Φεύγα τώρα! Τράβα στο καφενείο να μπεκρουλιάσεις! Για τίποτ' άλλο δεν είσαι άξιος!»

Ο Μηνάς έφυγε με το κεφάλι κατεβασμένο. Αισθανόταν το χέρι του μουνδιασμένο, λες και η κατάρα της μάνας του είχε ήδη αρχίσει να του το τρώει σαν σαράκι. Δε χτύπησε όμως ξανά τη γυναίκα του. Όχι ότι άλλαξε τις συνήθειές του, αλλά τουλάχιστον της φερόταν ανθρώπινα, και όταν ήρθε το μωρό, αν και απογοητεύτηκε που δεν ήταν αγόρι, μαζεύτηκε για λίγο.

«Ήθελα ένα γιο, μάνα», ομολόγησε εκείνο το ίδιο βράδυ, όταν η μικρή αναπαυόταν στην κούνια που ο ίδιος είχε φτιάξει, κουρασμένη μετά τη δύσκολη γέννα που την έφερε στον κόσμο.

«Πες μου τώρα ότι θ' άλλαζες τούτο το αγγελούδι!» τον μάλωσε εκείνη.

«Ήθελα να δώσω το όνομα του πατέρα...»

«Άσε τον πατέρα σου, κι εκεί όπου βρίσκεται δεν τον νοιάζουν μήτε τα ονόματα μήτε τίποτ' άλλο! Κι έπειτα, αν έχεις τόσο κάψιμο ν' ακούσεις το όνομά του εδώ μέσα, κάντε και άλλο παιδί! Νέοι είστε!»

Γρήγορα αποδείχτηκε πως η Ειρήνη δε θ' αποκτούσε ποτέ ούτε αδελφό ούτε αδελφή. Η Μαργαρίτα κάποια ζημιά πρέπει να έπαθε, η μαμή τα μάσησε τα λόγια της, και η κοπέλα δεν έπιασε ποτέ άλλο παιδί.

«Έτσι είναι», φιλοσόφησε πάλι η Βάγια. «Ένας ο ήλιος, ένα το φεγγάρι, ένας και ο θησαυρός μας εδώ μέσα!»

Ανάσα της πια η Ρηνούλα, το αίμα της καρδιάς της. Όλη μέρα δεν την άφηνε από τα μάτια της, και όταν άρχισε το σχολείο, η Βάγια την πήγαινε και περιόμιε υπομονετικά απ' έξω να τελειώσει για να επιστρέψουν αντάμα, μια και το σχολείο ήταν μακριά και πήγαιναν με τα πόδια στο διπλανό κεφαλοχώρι.

«Έλα, γιαγιά!» επανέλαβε η Ειρήνη. «Πάμε να δούμε το ουράνιο τόξο!»

Η κυρα-Βάγια σαν να ξύπνησε από τις σκέψεις της και χάιδεψε με το βλέμμα της την εγγονή της που στεκόταν στο παράθυρο και κοιτούσε μαγεμένη το πολύχρωμο κόσμημα στον ουρανό. Άφησε τον αργαλειό της και πλησίασε. Η μικρή είχε δίκιο. Η βροχή είχε σταματήσει, η ατμόσφαιρα έλαμπε καλοπλυμένη από τη δυνατή μπόρα, ο ήλιος είχε βγει και ένας πολύχρωμος δρόμος αυλάκωνε τον ουρανό πάνω από το σπίτι τους.

«Μπα!» έκανε και η Μαργαρίτα που στεκόταν δίπλα τους. «Πρώτη φορά βλέπω τόσο καθαρό ουράνιο τόξο! Κοίτα, μάνα! Κοίτα πόσο ζωντανά είναι τα χρώματα!»

«Γι' αυτό σου λέω, γιαγιά! Πάμε να το δούμε από κοντά, πάμε να δούμε πού αρχίζει και πού τελειώνει!» παρακάλεσε η εγγονή της με έξαψη, τραβώντας την από το χέρι, να την παρασύρει έξω από το σπίτι.

Η Βάγια τής χάιδεψε το κεφάλι με τις σφιχτοδεμένες πλεξούδες. «Καλό μου, ποτέ κανείς δε βρήκε την αρχή και το τέλος ενός ουράνιου τόξου. Το μυστικό του είναι καλά κρυμμένο...»

Λίγα λεπτά αργότερα, όμως, περπατούσαν πλάι πλάι προς τη ρίζα του ουράνιου τόξου, που κάθε λεπτό γινόταν και πιο έντονο. Τα χρώματά του έδειχναν βγαλμένα από παλέτα ζωγράφου. Ούτε και η ίδια δε χρησιμοποιούσε τόσο έντονα χρώματα όταν τα κεντούσε στα υφαντά της.

«Τι είναι το ουράνιο τόξο, γιαγιά;» ρώτησε απαλά η Ειρήνη.

Η Βάγια κάθισε πρώτα σ' ένα βραχάκι και την πήρε στα γόνατά της προτού απαντήσει. «Η μάνα μου έλεγε, σαν ήμουν μικρή, ότι τούτος ο πολύχρωμος δρόμος είναι μια σκάλα για τις ψυχές...»

«Ποιες ψυχές, γιαγιά;»

«Τις ψυχές που περιδιαβαίνουν τη γη και όταν έρχεται η ώρα να πάνε ψηλά, από κει ανεβαίνουν για να συναντήσουν τον Πλάστη τους. Βλέπεις, όταν κάποιος πεθαίνει, η ψυχή δεν αρ-

χίζει αμέσως το ταξίδι της για τον ουρανό. Σαραντά μέρες περιπλανιέται ανάμεσα στους ζωντανούς που αγάπησε στη ζωή της. Όταν όμως γίνουν τα Σαραντάμερα, όταν χορτάσει από το γλυκό σταράκι που φτιάχνουμε εμείς που μείναμε πίσω, είναι έτοιμη να πάει στον τόπο της, στον Ουρανό. Και τότε, έρχεται το ουράνιο τόξο για να της δείξει το δρόμο».

«Κι αν κάποια ψυχή θέλει να κατεβεί, γιαγιά; Πάλι από το ουράνιο τόξο κατεβαίνει;»

«Όχι, κόρη μου, ο δρόμος για κάτω είναι πάντα κλειστός. Η τελευταία κατοικία είναι και η παντοτινή».

«Και μας βλέπουν, γιαγιά, από κει πάνω οι πεθαμένοι;»

«Ναι... μας βλέπουν, Ρηνούλα μου. Και χαίρονται με τη χαρά μας και λυπούνται με τη λύπη μας».

Το μικρό κορίτσι κοιτούσε τώρα πιο προσεκτικά το ουράνιο τόξο πάνω από το κεφάλι της. Προσπαθούσε να διακρίνει τις ψυχές ν' ανεβαίνουν στον ουρανό, αλλά τα μάτια της πόνεσαν από την προσπάθεια και τίποτα δεν είδε. Ανασήκωσε τους ώμους της καρτερικά. Αφού το έλεγε η γιαγιά της, δεν μπορεί παρά να ήταν έτσι. Για την Ειρήνη, δέκα χρόνια τώρα, από την ώρα που γεννήθηκε, η γιαγιά της βρισκόταν πάντα δίπλα της, έτοιμη να εξηγήσει με τρόπο απλό όλες τις απορίες της. Κι αν η μάνα της ήταν μια ζεστή αγκαλιά, η γιαγιά της ήταν κάτι άλλο διαφορετικό που δεν μπορούσε να εξηγήσει. Αν όμως γύριζε και δεν την έβλεπε στο πλάι της, την κυριέυε πανικός. Ο πατέρας της, πάλι, φάνταζε πάντα μια σκοτεινή φιγούρα, αμίλητη, με αναπνοή βαριά, που τις περισσότερες φορές μύριζε άσχημα από το κρασί και τα τσιγάρα, και δεν της έλειπε διόλου όταν εξαφανιζόταν μέρες ολόκληρες. Οι μόνες τρυφερές στιγμές που θυμόταν από εκείνον ήταν κάθε πρώτη του χρόνου, που τη φιλούσε και τη χάιδευε στο κεφάλι για να της ευχηθεί «καλή χρονιά», καθώς και το βράδυ της Ανάστασης για το «Χριστός Ανέστη».

Τακτοποιημένη η ζωή της Ειρήνης, δεν της δημιουργούσε ούτε απορίες ούτε δεύτερες σκέψεις· μόνο γαλήνη και ευτυχία.

Κάθε μέρα θύμιζε περιπέτεια και τη ζούσε παρέα με τη γιαγιά της. Το βράδυ, καθισμένες στο τζάκι γιαγιά και εγγονή εξιστορούσαν στη Μαργαρίτα όλα τα θαυμαστά που τους είχαν συμβεί κατά τη διάρκεια της μέρας. Το σπουργίτι που βοήθησαν να πάει στη φωλιά του, το σκυλί που τάισαν, και πάντα η Ειρήνη φρόντιζε να διηγηθεί όσα τους μάθαινε η δασκάλα στο σχολείο. Θαυμαστά τής φαίνονταν της Μαργαρίτας όσα μάθαινε η κόρη της σ' εκείνη την τάξη. Στο μάθημα της ιστορίας, η Ειρήνη ήταν η καλύτερη. Και πώς να μην ήταν; Κάθε βράδυ διάβαζε και εξηγούσε στη μητέρα και στη γιαγιά της το μάθημα που τους είχε βάλει η δασκάλα, και την άλλη μέρα πρώτη και καλύτερη σήκωνε το χέρι για ν' απαντήσει στις ερωτήσεις της. Μαζί με την Ειρήνη, νύφη και πεθερά είχαν μάθει τόσα όσα δε διδάχθηκαν ποτέ στη ζωή τους. Ερχόταν η ώρα να κοιμηθούν και δεν τους έκανε καρδιά να φύγουν από το τζάκι και τη μελωδική φωνή της κοπελίτσας.

Το καλοκαίρι, όμως, τα πράγματα άλλαζαν. Το σχολείο έκλεινε, οι μέρες μεγάλωναν και η Ειρήνη δε μαζευόταν στο σπίτι. Μόνο όταν νύχτανε κάθονταν οι τρεις τους κάτω από την κληματαριά, η οποία, μπροστά στην πόρτα του σπιτιού τους, τη μέρα εξασφάλιζε τη δροσιά από τις καυτές αχτίδες του ήλιου που κατάφερνε να τρυπώνει ακόμη και ανάμεσα στα πανύψηλα βουνά και να φτάνει σ' εκείνη την ξεχασμένη γωνιά της γης· τη νύχτα, πάλι, εμπόδιζε το φεγγάρι να κρυφακούει τις κουβεντούλες τους κι εκείνο χολωμένο κιτρινίζει ακόμη πιο πολύ.

Καμιά φορά η Ειρήνη έπειθε τη γιαγιά της να τους τραγουδήσει. Δεν ήξερε γιατί το πρόσμενε τόσο πολύ. Η φωνή της Βάγιας ήταν δυνατή και καθαρή αλλά τα τραγούδια της τόσο λυπητερά, που φούσκωναν την ψυχή της, την έκαιγαν σαν λάβα, γέμιζαν τα μάτια της δάκρυα. Ωστόσο, είχε ανάγκη ν' ακούει εκείνα τα βαριά ηπειρώτικα τραγούδια που έμοιαζαν τόσο με μοιρολόγια. Οι ορεινοί όγκοι γύρω τους είχαν κάνει τις ψυχές των ανθρώπων κλειστές και οι ήχοι που γεννιόνταν βαριόσυρτοι και

αυτοί, σαν να προσπαθούσαν μ' αυτό τον τρόπο να αποτινάξουν από μέσα τους λίγη από τη σκοτεινιά των βουνών που όριζαν τη ζωή τους. Άρχισε να τα μαθαίνει κι εκείνη αυτά τα τραγούδια και να τα τραγουδάει μαζί με τη γιαγιά της. Η Μαργαρίτα τις άκουγε μαγεμένη. Ήξερε ότι η κουνιαδά της, αυτή που δε γνώρισε και που το όνομά της δεν ακουγόταν ποτέ στο σπίτι τους, ήταν στην Αθήνα πλούσια και τρανή, μεγάλη τραγουδίστρια. Δεν τολμούσε να πει ότι ήξερε πια από πού είχε κληρονομήσει την καλή φωνή η Βαρβάρα, που τώρα λεγόταν Βένια και είχε ρίξει μαύρη πέτρα πίσω της. Ίσως γνώριζε όταν έφευγε πως δεν υπήρχε γυρισμός στο δρόμο που διάλεξε να πάρει για να ξεφύγει από το γάμο της και το χωριό της. Ήταν βέβαιη ότι η μάνα της πάντα θα προσευχόταν για κείνη, αλλά δε θα τη δεχόταν ποτέ πίσω.

Η φωτογραφία της υπήρχε σε κάποιο κουτί που η Μαργαρίτα είχε ανακαλύψει τυχαία· τότε είχε μείνει ώρα να κοιτάζει την πανέμορφη μελαχρινή γυναίκα που της χαμογελούσε την ημέρα του γάμου της μέσα από το χαρτί. Απ' ό,τι μπορούσε να καταλάβει, η Βαρβάρα ήταν ίδια η μάνα της και από κει η Μαργαρίτα έβγαλε συμπεράσματα για τη σπάνια ομορφιά της γυναίκας που γνώρισε ήδη ηλικιωμένη, τσακισμένη από τα βάσανα και τη σκληρή ζωή που είχε περάσει.

Είχε ακούσει ότι στην Αθήνα υπήρχαν μεγάλα κέντρα γεμάτα φώτα· οι τραγουδίστριες ανέβαιναν στις πίστες με ωραία φορέματα και κοσμήματα και από κάτω ο κόσμος τις χειροκροτούσε και πετούσε λουλούδια στα πόδια τους. Δεν τα χωρούσε το μυαλό της όλα αυτά. Είχε προσπαθήσει να κρυφακούσει τον Μένιο, όταν αφηγούνταν στην πεθερά της τα κατορθώματα της μοναχοκόρης της, αλλά μόνο λίγες λέξεις μπόρεσε ν' αρπάξει· μετά η πεθερά της είχε σφίξει τα χείλη και δεν έβγαλε λέξη, ούτε ανέφερε τίποτα στον Μηνά, όπως κατάλαβε η Μαργαρίτα. Ήταν μια σιωπηρή συμφωνία ανάμεσα σε μάνα και γιο: ποτέ δε θα μιλούσαν για τη Βαρβάρα, όπως δε μιλούσαν και για τον Χαράλαμπο...

Η Ειρήνη τελείωσε με άριστα το δημοτικό και ήταν το πιο ψηλό και όμορφο κορίτσι της τάξης της. Το μέλλον της αποφασίστηκε πάλι από τη γιαγιά, αφού ο πατέρας της θεώρησε ότι η μόρφωση της κόρης του ήταν αρκετή και δε χρειαζόταν να πάει και στο γυμνάσιο. Η Μαργαρίτα, που ήθελε να σπουδάσει το παιδί της για να έχει μια καλύτερη ζωή από την ίδια, δεν τόλμησε να πει κουβέντα. Μπορεί ο Μηνάς να μην την ξαναχτύπησε ποτέ έπειτα από εκείνο το περιστατικό στις αρχές του γάμου τους, αλλά δεν ήθελε και να τον εξαγριώνει. Κάθε φορά που συνέβαινε αυτό, εκείνος φώναζε και ξεσπούσε την οργή του στο τραπέζι, που δεχόταν τις γροθιές του και έτριζε αδύναμα. Ωστόσο η Βάγια δεν τον φοβόταν τον κανακάρη της και ούτε οι φωνές του την έκαναν να ζαρώνει φοβισμένη όπως η Μαργαρίτα. Όταν έπιανε κρίση τον Μηνά, σταύρωνε τα χέρια και τον κοιτούσε ατάραχη μέχρι να κλείσει το στόμα του και να σταματήσει να ταιπλωρεί το τραπέζι.

«Και τώρα που τα είπες και ξεθύμανες», του έλεγε στεγνά, «άκουσε τι θα γίνει!»

Έτσι κι εκείνο το καλοκαιριάτικο βράδυ, που ο Μηνάς ξέσπασε ασυγκράτητος για το θέμα της μόρφωσης της κόρης του, η Μαργαρίτα τραβήχτηκε φοβισμένη δίπλα στο σβηστό τζάκι και τον κοιτούσε αμίλητη. «Μα, Μηνά μου, τώρα πια τα κορίτσια μορφώνονται και η Ρηνούλα μας είναι τόσο καλή μαθήτριά...» μόλις που είχε προλάβει να πει. «Είναι κρίμα, Μηνά μου, να...»

Δεν την άφησε να συνεχίσει. Άστραψε και βρόντησε. Άρχισε να φωνάζει πως οι μορφωμένες ήταν και πρόστυχες, πως η γυναίκα ήταν για να κάνει παιδιά και να φροντίζει την οικογένειά της και πως εκείνος την κόρη του ήθελε να τη δει νοικοκυρά στο σπίτι της. Η Ειρήνη από ώρα είχε καταφύγει στην αποθήκη και έκλεινε με τα χέρια τα αυτιά της, αλλά οι φωνές του πατέρα της διαπερνούσαν τους πέτρινους τοίχους και έφταναν εκεί όπου είχε κρυφτεί της τρουπούσαν την ψυχή. Παρακαλούσε με όλη της τη δύναμη να γίνει ένα θαύμα και να συνεχίσει το σχολείο που

τόσο αγαπούσε. Υπήρχαν τόσα να μάθει ακόμη. Ένωθε πως, αν σταματούσε τώρα, μια τεράστια πόρτα έκλεινε, κι εκείνη δεν άντεχε να βρίσκεται μπροστά από μια κλειστή πόρτα και να της απαγορεύουν την είσοδο. Είχε όνειρα για τη ζωή της κι ένα από αυτά ήταν να μορφωθεί και μετά να γυρίσει στον τόπο της· να μορφώσει και άλλα παιδιά σαν την ίδια, παιδιά που θα διψούσαν να ταξιδέψουν το μυαλό τους με καράβι τη γνώση.

Η Ειρήνη αφουγκράστηκε. Απόλυτη ησυχία επικρατούσε, ο πατέρας της δε φώναζε πια και αυτό μόνο ένα πράγμα μπορούσε να σημαίνει. Η γιαγιά ήταν το θαύμα που ζητούσε. Από εκείνη θα κρίνονταν πια όλα.

Τώρα η Βάγια κοίταζε με το γνώριμο ύφος της τον Μηνά.

Του έφερε αμηχανία και δυσφορία αυτό το βλέμμα της μάνας του. Άναψε τσιγάρο και κατέβασε το κεφάλι. «Για δε μιλάς;» τη ρώτησε με τα τελευταία ρεύματα του εκνευρισμού του να ξεθυμαίνουν κι αυτά.

«Τι να σου πρωτοθαυμάσω, γιε μου!» αντιγύρισε ειρωνικά η μάνα του. «Το πόσο άντρας είσαι ή το πόσο ξέρεις τι λες και τι κάνεις; Αν κι εσύ το μόνο που ξέρεις είναι να πίνεις και μετά να τρομοκρατείς τούτο το έρημο, που τόσα χρόνια είναι σκλάβα σου στο σπίτι, στα χωράφια και στα ζώα. Που δουλεύει για δύο, γιατί εσύ τεμπέλης και άχρηστος ήσουν και είσαι!»

«Πάλι τα ίδια θα μου πεις;» έκανε ο Μηνάς, αλλά ήταν φανερό ότι είχε αρχίσει να μαλακώνει. Οι γνώριμες πια ενοχές που του φόρτωνε η μάνα του είχαν αρχίσει να επιδρούν.

«Λέω κάτι παραπάνω από την αλήθεια, γιε μου;»

«Και τι σχέση έχουν όλα τούτα με τη Ρηνούλα; Δε θέλω να πάει στο γυμνάσιο!»

«Και ποιος σε ρώτησε, βρε κακορίζικε; Ποιος νοιάζεται για τη γνώμη σου;»

«Εγώ έχω τον πρώτο λόγο, πατέρας της είμαι!»

«Ναι, τώρα σώθηκε το κορίτσι μας! Με τέτοιο προκομμένο λεβέντη πατέρα, τι άλλο θέλει; Και δε μου λες, γιε μου, μήπως

έμαθες στα καφενεία που γυρνάς ότι το σχολειό είναι πια υποχρεωτικό;»

«Τι θα πει τούτο πάλι;»

«Θα πει πως το κράτος για να προστατέψει τα παιδιά από πατεράδες σαν και του λόγου σου, που τα κοιτάνε σαν ζωντανά και όχι σαν ανθρώπους, έκανε νόμους! Και οι νόμοι λένε ότι το γυμνάσιο είναι υποχρεωτικό!»

«Και σένα ποιος σου τα είπε όλα αυτά; Έγινες και κράτος τώρα;»

«Άντε να χαθείς, αχαΐρευτε, που θα με κοροϊδέψεις κιόλας! Η δασκάλα μού τα είπε! Κι αν δεν πάει το κορίτσι σχολειό, θα ειδοποιήσει το κράτος, κι εκείνο θα στείλει ανθρώπους! Και θα κρίνουν και σένα μαζί! Κι αν δεν είσαι καλός γονιός, σου το παίρνουν το παιδί! Κατάλαβες τώρα;»

Ο Μηνάς έμεινε σιωπηλός για λίγο σαν να προσπαθούσε να καταλάβει όσα του έλεγε η μάνα του. Μετά ανέκτησε πάλι τη συνηθισμένη του έκφραση και χτύπησε το χέρι στο τραπέζι θυμωμένος. «Που να τους πάρει ο διάβολος όλους! Ποιοι είναι αυτοί που θα μου πουν πώς να μεγαλώσω το κορίτσι μου; Τι ανακατεύονται στο σπίτι μου; Όσο για τη δασκάλα, θα την πιάσω στα χέρια μου...»

«Μπράβο, παλικαρά μου! Έτσι να κάνεις, να σε δούμε και πίσω από τα κάγκελα! Αυτό μόνο σου έλειπε! Και τώρα, αφού τα είπες και ξαλάφρωσες, άκου και τι θα γίνει: το Σεπτέμβρη η Ρηνούλα θα πάει σχολειό όπως όλα τα άλλα παιδιά! Εσύ θα πάρεις τη γυναίκα σου και το παιδί και θα πάτε στα Γιάννενα να της ψωνίσετε ό,τι χρειάζεται. Ποδιά, σάκα, τετράδια και μολύβια και ό,τι άλλο πρέπει. Να της πάρετε και ένα καινούργιο ζευγάρι παπούτσια!»

«Και πού θα βρούμε τόσα λεφτά; Εσύ πάντα γκρινιάζεις ότι δεν έχουμε!»

«Λεφτά για να μεγκρουλιάζεις δεν έχουμε, αλλά για το παιδί μας φτάνουν! Κατάλαβες; Και τα λεφτά θα τα κρατήσει η Μαρο-

γαρίτα και θα μου φέρει όσα περισσέψουν! Εσένα δε σ' έχω εμπιστοσύνη! Κατάλαβες, γιε μου;»

«Κατάλαβα...»

«Έτσι μπράβο! Και τώρα θα φάμε ή θα πετάξουμε το φαγητό στα γουρούνια;»

Όλα έγιναν όπως τα είπε η κυρα-Βάγια. Και η Ειρήνη, πάντα στο πλάι της γιαγιάς της, πέρασε την πόρτα του γυμνασίου στο κεφαλοχώρι με καινούργια ποδιά, τσάντα και παπούτσια. Τα βιβλία που της έδωσαν τα χάραιψε αμέτρητες φορές και τα ξεφύλλισε ανασαίνοντας τη γνώριμη μυρωδιά του φρέσκου μελανιού και του χαρτιού, που τόσο αγαπούσε. Το ίδιο βράδυ που επέστρεψαν στο σπίτι, άρχισε να διαβάζει το βιβλίο της ιστορίας. Τη βρήκε το ξημέρωμα βυθισμένη στη μαγεία που της χάριζαν όλα τα καινούργια που μάθαινε.

Στα τρία χρόνια που πέρασαν τίποτα δεν άλλαξε. Κάθε χειμώνα η Βάγια πήγαινε την εγγονή της στο σχολείο και περίμενε υπομονετικά με κρύο ή με βροχή ή και με χιόνι για να την πάρει και να την επιστρέψει με ασφάλεια στο σπίτι. Τα βράδια που ο Μηνάς έλειπε, η Ειρήνη τούς μάθαινε όσα κι εκείνη.

Λίγο πριν από το τέλος της δευτέρας γυμνασίου, ένα απόγευμα, στο μυαλό της γεννήθηκε εντελώς ξαφνικά η ιδέα να μάθει τη γιαγιά της και τη μητέρα της να διαβάζουν και να γράφουν. Έφερε από την αποθήκη την πλάκα που είχε όταν ήταν μικρή και τις κιμωλίες. Οι δυο γυναίκες στην αρχή γέλασαν, νομίζοντας ότι η μικρή αστειευόταν, αλλά όταν διαπίστωσαν ότι εκείνη το είχε πάρει πολύ σοβαρά, έδειξαν αμήχανες. Ακόμη και η γιαγιά της στριφογύρισε στην καρέκλα της και της είπε δειλά: «Δε γίνονται αυτά, κοριτσάκι μου...»

«Γιατί, γιαγιά; Μη μου πεις ότι ντρέπεσαι εμένα;»

«Μα σ' αυτή την ηλικία να μάθω γραφή; Τι να την κάνω;»

«Κι αν θέλω κάποτε να σου γράψω;»

«Γιατί να μου γράψεις; Πού θα είσαι; Μακριά;»

«Μα, γιαγιά, θέλω να σπουδάσω! Μπορεί να πάω στα Γιάννενα! Ή και στην Αθήνα!» απάντησε το κορίτσι.

«Στην Αθήνα!» Η φωνή της κυρα-Βάγιας πρόδιδε όλο τον αποτροπιασμό της για μια τέτοια προοπτική.

«Θέλω να γίνω δασκάλα, γιαγιά! Και μετά θα γυρίσω εδώ να διδάξω!»

«Μην πεις τίποτα στον πατέρα σου απ' αυτά!» έσπευσε να τη συμβουλευσει η Μαργαρίτα. Η αμηχανία για την προοπτική των μαθημάτων έδωσε τη θέση της στον πανικό για την αντίδραση του άντρα της, αν έπαιρνε είδηση τα σχέδια που είχε η κόρη της.

«Όλα στην ώρα τους, μαμά!» την καθησύχασε η Ειρήνη χαμογελώντας τρυφερά. «Ακόμη έχω ένα χρόνο για να τελειώσω το γυμνάσιο! Λοιπόν, τι αποφασίζετε; Θα γίνετε οι πρώτες μου μαθήτρες;»

Πεθερά και νύφη κοιτάχτηκαν. Η Βάγια ένιωθε νωπή ακόμη στην καρδιά της τη μαχαιριά που θα έχανε την εγγονή της έστω και για λίγα χρόνια, αλλά μπροστά στο καλό της δεν έβαζε τίποτα. Δέχτηκε την προοπτική με μοιρολατρία: το ίδιο και τα μαθήματα...

Η απόδοση των δύο γυναικών ξάφνιασε και την ίδια την Ειρήνη. Παράλληλα επιβεβαιώθηκε και σ' αυτό που υποπτευόταν: αν είχαν επιλογή τότε που μπορούσαν, θα είχαν μορφωθεί. Υποτάχτηκαν όμως στη μοίρα των γυναικών της εποχής τους. Η μητέρα της, μάλιστα, της αποκάλυψε πως, όταν ήταν μικρή, είχε πάει στην πρώτη δημοτικού, αλλά όταν ορφάνεψε κανένας δε σκέφτηκε να τη στείλει να συνεχίσει το σχολείο. Θεωρήθηκε αυτονόητο, σαν έχασε τη μάνα της, πως θα δούλευε για να βοηθήσει τον πατέρα της και να καλύψει στις δουλειές το κενό που άφησε εκείνη. Ό,τι έμαθε εκείνο το χρόνο ξεχάστηκε με τον καιρό, τα γράμματα έγιναν πάλι άγνωστα και ακατανόητα σημάδια πάνω σε λευκό χαρτί. Με τα πρώτα όμως μαθήματα, κάτι από το παρελθόν ξύπνησε τη μνήμη της. Στο τετράδιο που της

έδωσε η Ειρήνη, η Μαργαρίτα μπορούσε εύκολα να κάνει ολοστρογγύλα γράμματα, στριμωγμένα αλλά καθαρά και ευανάγνωστα. Η Βάγια στην αρχή δυσκολεύτηκε να κρατήσει το μολύβι στα ροζιασμένα από τις δουλειές και τα χρόνια δάχτυλά της. Όταν όμως το κατάφερε, αισθάνθηκε μεγάλη χαρά, σαν μικρό παιδί που έφερε σε πέρας κάτι δύσκολο, κάτι ακατόρθωτο. Η συνήθεια της Ειρήνης να κρατάει τα βιβλία της από την πρώτη δημοτικού φάνηκε εξαιρετικά χρήσιμη. Από εκείνο το αναγνωστικό οι δύο γυναίκες κατάφεραν να διαβάσουν τις πρώτες λέξεις τους. Η Βάγια μετά την πρώτη της ανάγνωση βούρκωσε.

«Δεν το περίμενα ποτέ αυτό», ψέλλισε συγκινημένη όταν κατάφερε ν' αναγνωρίσει τα γράμματα που τόσο καιρό τής μάθαινε η εγγονή της και να συλλαβίσει την πρώτη της λέξη. «Να είσαι ευλογημένη, παιδάκι μου! Έχε την ευχή μου!»

Η πρόοδος από εκεί και μετά ήταν ραγδαία. Μέχρι το τέλος της χρονιάς, είχαν καταφέρει να τελειώσουν την ύλη της πρώτης δημοτικού και διάβαζαν πια αργά ακόμη και τους τίτλους των εφημερίδων, πάντα κρυφά από τον Μηνά. Η Βάγια ήταν πολύ καλύτερη στην ανάγνωση απ' ό,τι στη γραφή, η Μαργαρίτα το αντίθετο. Η Ειρήνη χαμογελούσε που ο αργαλειός αντικαταστάθηκε από το μολύβι και το χαρτί και που η μητέρα της, όταν είχε χρόνο, προτιμούσε να διαβάξει ξανά και ξανά το μάθημά της, παρά να πλέκει. Εκεί όμως που η κοπέλα σήκωσε τα χέρια ψηλά και παραιτήθηκε ήταν η αριθμητική. Αδύνατον να χωρέσουν στο κεφάλι των δύο γυναικών οι απλές πράξεις: με δυσκολία έμαθαν τους αριθμούς και τις απλές προσθέσεις. Η Ειρήνη δεν τόλμησε να προχωρήσει στην αφαίρεση, τη διαίρεση και τον πολλαπλασιασμό, ούτε που τα άγγιξε. Δεν υπήρχε νόημα. Να τις μάθει να διαβάζουν και να γράφουν ήταν ο σκοπός, δε θα τις έκανε και επιστήμονες στο κάτω κάτω, παρηγορήθηκε, και, παρατώντας τα μαθηματικά, το καλοκαίρι προχώρησε στην ύλη της δευτέρας δημοτικού.

Μέχρι να τελειώσει η Ειρήνη το γυμνάσιο, η Βάγια και η

Μαργαρίτα έγγραφαν και διάβαζαν με άνεση. Η σύγκρουση για το λύκειο, όμως, ερχόταν και ήταν αναπόφευκτη. Η Ειρήνη έτρεπε τη στιγμή που θα έπρεπε ν' αντιμετωπίσει τον πατέρα της και να του ανακοινώσει ότι ήθελε να συνεχίσει το σχολείο. Δεν έπρεπε ν' αφήσει τη μητέρα και τη γιαγιά της να δώσουν τη δική της μάχη. Ήταν πια ολόκληρη κοπέλα. Όλοι την καμάρωναν έτσι όπως είχε εξελιχθεί και πολλές φορές είχε χρειαστεί ν' αγριοκοιτάξει κάποιους νεαρούς που την κάρφωναν επίμονα. Η Βάγια, πάντα δίπλα της, έστεκε έτοιμη να την υπερασπιστεί, αλλά δε χρειάστηκε. Η Ειρήνη δεν ενδιαφερόταν για όσα έκαναν οι συμμαθήτριάς της, ο έρωτας την άφηνε παντελώς αδιάφορη με τη μορφή που τον χαιρόνταν οι άλλες κοπέλες. Τις άκουγε στα διαλείμματα να εξηγούν τα πεταχτά φιλιά και τα βιαστικά αγκαλιάσματα, ωστόσο για εκείνη ο έρωτας ήταν ζωγραφισμένος με άλλα χρώματα και κανέναν δεν τα γνώριζε για να δημιουργήσει στην ψυχή της τους πίνακες όπως τους ονειρευόταν. Παρέμενε λοιπόν αδιάφορη στα φλογερά βλέμματα και έκλεινε τ' αυτιά της στα υπονοούμενα που της πετούσαν οι συμμαθητές της, φανερώνοντας συνάμα όλη τους την ανωριμότητα. Ακόμη και στο χωριό είχε προσέξει κάποιους νεαρούς που την κοιτούσαν με θαυμασμό όταν περνούσε από μπροστά τους, αλλά αδιαφορούσε και γι' αυτούς. Ο καθρέφτης της κάθε πρωί τής έλεγε πόσο όμορφη είχε γίνει, αλλά η Ειρήνη ένιωθε ότι για κείνη δεν είχε έρθει ακόμα η μεγάλη ώρα που θα χάριζε την καρδιά της. Το μόνο που την ενδιέφερε ήταν να σπουδάσει και, για να το κατορθώσει, έπρεπε πρώτα να πείσει τον πατέρα της να πάει στο λύκειο.

Περίμενε υπομονετικά να τον πετύχει ήρεμο και, κυρίως, όχι πιωμένο. Τελευταία, έστω και μ' ένα ποτήρι γινόταν ευερέθιστος. Ο Ιούνιος τελείωνε πια, οι νύχτες είχαν αρχίσει να γίνονται γλυκές και μία από αυτές ο Μηνάς άρχισε να φύγει για το καφενείο. Τότε ήταν που η Ειρήνη άρπαξε την ευκαιρία, χωρίς να έχει προετοιμάσει ούτε τη μητέρα της ούτε τη γιαγιά της.

«Πατέρα, θέλω να σου μιλήσω», άρχισε ήρεμα.

Η Βάγια και η Μαργαρίτα δαγκώθηκαν. Κατάλαβαν αμέσως ποιο θέμα θα ξεκινούσε η Ειρήνη και ετοιμάστηκαν για τη μεγάλη μάχη που ήξεραν ότι θα ακολουθούσε.

«Για τι πράμα θες να μου πεις;» ρώτησε εκείνος και στράφηκε να την κοιτάξει.

Δεν ήταν η πρώτη φορά, αλλά κάθε μέρα διαπίστωνε πως η κόρη του είχε γίνει σκέτο στολίδι. Με τέτοια ομορφιά, έπρεπε να της εξασφαλίσει καλό γαμπρό και φυσικά πλούσιο. Έτσι θα έλυνε μια για πάντα το οικονομικό τους πρόβλημα. Τι αξία είχε μια όμορφη κόρη, αν δεν έπαιρνε τον πιο πλούσιο; Τα μάτια του όμως έγιναν δυο σχισμές σαν άκουσε τα λόγια της Ειρήνης.

«Πατέρα, τέλειωσα το γυμνάσιο και, αν πρόσεξες, με πολύ καλούς βαθμούς. Θέλω να συνεχίσω όμως...»

«Να συνεχίσεις; Τι να συνεχίσεις, δηλαδή;»

Το ύφος του την έκανε να ξεροκαταπιεί, αλλά δε δειλίασε. «Θέλω να πάω και στο λύκειο, πατέρα...»

Η γροθιά του προσγειώθηκε με δύναμη και πάλι στο τραπέζι. «Να με πάρει ο διάολος έτσι και σε αφήσω!» φώναξε ο Μηνάς. «Βγάλε από το μυαλό σου αυτές τις σαχλαμάρες! Όσα έμαθες σου φτάνουν και σου περισσεύουν για να παντρευτείς και να κοιτάξεις το σπίτι σου, τα χωράφια και τα ζώα σου!»

«Μα, πατέρα, δε θέλω να παντρευτώ... Δασκάλα θέλω να γίνω... και να γυρίσω στον τόπο μου να μάθω και άλλα παιδιά γράμματα».

Ο Μηνάς πετάχτηκε έξαλλος πάνω και την πλησίασε με απειλητικές διαθέσεις. Η Ειρήνη όμως ούτε καν σάλεψε. Κάρφωσε τα μάτια της στα δικά του, χωρίς να αντιλαμβάνεται πόσο ίδια με τη γιαγιά της ήταν εκείνη τη στιγμή. Για πολύ λίγο ο Μηνάς τα έχασε με το θάρρος και το θράσος της κόρης του, αλλά ήταν αποφασισμένος να μην επιτρέψει στον εαυτό του να υποχωρήσει. Δε θα τον έκαναν ό,τι ήθελαν ένα τσούρμο θηλυκά.

«Τρελάθηκες, μωρή, που θα σ' αφήσω να γίνεις δασκάλα, σαν καμιά γεροντοκόρη με κότσο τα μαλλιά και γυαλιά στα μάτια;

Δε μου τα λες καλά! Ποιος σου φούσκωσε τα μυαλά και μου θες σπουδές και φούμαρα; Σπίτι θα κάτσεις να βοηθήσεις τη μάνα σου, και όταν έρθει η ώρα και ο κατάλληλος, θα πας στο σπιτικό σου! Κατάλαβες;»

«Μα, πατέρα, δε θέλω να παντρευτώ, ούτε να καθίσω στο σπίτι!»

Ο Μηνάς έκανε ένα βήμα ακόμη προς την κόρη του, το χέρι του σηκώθηκε, αλλά, όταν προσγειώθηκε, διαπίστωσε με φρίκη ότι το χαστούκι είχε πέσει στο μάγουλο της μητέρας του. Η Βάγια με εξαιρετική σβελτάδα είχε μπει ανάμεσα στο γιο και στην εγγονή της. Όλα έγιναν αστραπιαία. Η ηλικιωμένη γυναίκα παραπάτησε από το χτύπημα και βρέθηκε πεσμένη στο πάτωμα. Το πρόσωπο του γιου της είχε παραμορφωθεί από τη φρίκη για την αποτρόπαια πράξη του, έστω κι αν είχε γίνει κατά λάθος. Έσκυψε πάνω της, μαζί με την Ειρήνη που έκλαιγε και τη Μαργαρίτα.

«Μάνα;» πρόσφερε μόνο, ενώ το πρόσωπό του ήταν κατακόκκινο.

Η Βάγια τούς παραμέρισε όλους και σηκώθηκε μόνη της όρθια. Κάρφωσε το γιο της στα μάτια την ίδια στιγμή που εκείνος ένιωθε το έδαφος να φεύγει κάτω από τα πόδια του. «Λοιπόν, γιε μου, κάποτε σε καταράστηκα γιατί χτύπησες τη γυναίκα σου. Σήμερα δε χρειάζεται. Ο Θεός θα σου το πληρώσει που χτύπησες την ίδια σου τη μάνα... και, να ξέρεις, Εκείνος χτυπάει πιο δυνατά!»

«Μα δεν το ήθελα, μάνα! Συγχώρα με!»

Η Μαργαρίτα και η Ειρήνη τα έχασαν με το θέαμα. Ο Μηνάς σωριάστηκε γονατιστός στα πόδια της μητέρας του, έπιασε τα χέρια της και άρχισε να τα φιλάει.

«Συγχώρα με, μάνα μου», έλεγε και ξανάλεγε. «Δεν το ήθελα, σ' το ορκίζομαι! Δεν πρόλαβα να σταματήσω κι εσύ μπήκες στη μέση...»

«Μπήκα στη μέση για να σώσω το κορίτσι μας, που θα τη χτυπούσεσ άδικα! Τι σου ζήτησε το παιδί και της όρμησες, μου λες;

Να σπουδάσει, να γίνει άνθρωπος και να βοηθήσει κι άλλα παιδιά να γίνουν καλύτερα από τους πατεράδες και τους παππούδες τους! Ο κόσμος μόνο με τη μόρφωση θα πάει μπροστά! Αλλά εσύ μπροστά σου είχες πάντα ένα ποτήρι κρασί και μια τράπουλα! Πού να δεις πιο πέτρα; Και τώρα σήκω πάνω, γιατί δεν μπορώ να σε βλέπω να κλαψουρίζεις σαν γυναικούλα! Κι αν θέλεις να ζητήσεις από κάποιον συγγνώμη, να η γυναίκα σου, να και η κόρη σου! Αν ήσουν άξιος, θα ήταν σε καλύτερη μοίρα και οι δύο! Δουλεύουμε σαν τα ζώα με το χάραμα, κι εσύ ολόκληρος άντρας, που έχεις τη δύναμη να πιάσεις την πέτρα και να τη στύψεις να βγάλει χυμούς, κάθεται στο καφενείο με τους γέρους! Γιατί, βέβαια, οι άντρες στα χρόνια σου δουλεύουν για να προικίσουν τα παιδιά τους! Η κόρη σου, όμως, διάλεξε προίκα της να είναι η μόρφωσή της, αφού από σένα δεν μπορεί να περιμένει τίποτα! Κι αν δεν είμαστε στο δρόμο από χρόνια, το χρωστάς στον παππού σου, στον πατέρα σου και σε μένα!»

Η Βάγια σταμάτησε απότομα. Βαριά σιωπή διαδέχτηκε τα λόγια της. Η Μαργαρίτα μόνο άφησε τη γωνιά της και την πλησίασε δακρυσμένη. Πρώτα χάιδεψε τρυφερά το μάγουλο της πεθεράς της, που ολοφάνερα ως το πρωί θα ήταν μελανό, και μετά έσκυψε μπροστά της, πήρε τα χέρια της και τα φίλησε με κατανύξη, όπως προσκυνούσε τις εικόνες κάθε Κυριακή. Στα μάτια της, χρόνια τώρα, η Βάγια ήταν μια αγία που ο Θεός την έστειλε στη γη μόνο για λογαριασμό της.

Η ηλικιωμένη γυναίκα ανασήκωσε τη νύφη της και την αγκάλιασε. «Δεν πειράζει, γιε μου», ακούστηκε σταθερή η φωνή της, κρατώντας ακόμη τη Μαργαρίτα. «Ο Θεός μού πήρε ένα γιο κοντά του, έναν μου τον έστειλε στην ξενιτιά, κι αν άφησε την κόρη μου να μας ντροπιάσει, μου έστειλε σαν αντάλλαγμα μια άλλη, πιο μυαλωμένη και πιο καλή. Έτσι, για να με παρηγορεί που γέννησα και ανάθρεψα εσένα».

«Βαριές κουβέντες λες απόψε, μάνα...» μουρμούρισε ο Μηνάς.

«Πιο βαρύ ήταν το χέρι σου, παιδί μου...»

Ο Μηνάς βγήκε από το σπίτι, χτυπώντας την πόρτα πίσω του, κι έκαναν να τον δουν τέσσερις ολόκληρες μέρες ύστερα απ' αυτό. Η Μαργαρίτα είχε τρελαθεί από την αγωνία της, αλλά η Βάγια δεν άφησε να φανεί τίποτε από την καρδιά της που αιμορραγούσε για το γιο της. Τον αγαπούσε, τον λάτρευε, αλλά δεν του συγχωρούσε τα σφάλματά του και μαζί έριχνε το φταιξιμο και στον εαυτό της. Κάτι είχε κάνει λάθος για να βγάλει τέτοια παιδιά.

Εκείνο το βράδυ το πέρασαν στην αυλή τους, τη στολισμένη με την κληματαριά: η Μαργαρίτα έβαζε κομπρέσες στο πονεμένο μάγουλο της Βάγιας, ενώ η Ειρήνη καθόταν ήσυχη και σιωπηλή.

«Ακόμη να συνέλθεις εσύ;» τη ρώτησε η γιαγιά της κάποια στιγμή.

Η Ειρήνη σαν να ξύπνησε από βαθύ ύπνο την κοίταξε. «Γιαγιά... θέλω να σε ρωτήσω κάτι... αλλά δεν ξέρω αν είναι η ώρα...»

«Η αλήθεια δεν έχει ώρα, κοριτσάκι μου... Τι βασανίζει το μυαλό σου;»

«Γιαγιά... έχεις κόρη; Και άλλο γιο; Και πού είναι; Γιατί εγώ δεν ήξερα τίποτα ως τώρα για τους θείους μου; Μόνο για τον Δημήτρη ξέρω που έχασες από νόρκη όταν ήταν παιδί... Οι άλλοι;»

Η κυρα-Βάγια κατέβασε την κομπρέσα από το μάγουλό της, έριξε ένα βλέμμα ανεξιχνίαστο στη Μαργαρίτα και μετά έκλεισε τα μάτια. Ποτέ, τόσα χρόνια, δεν είχε μιλήσει για τα παιδιά της, και τώρα η μονάκριβη και αγαπημένη της εγγονή επέμενε να μάθει. Ζήτησε τη γνώμη του φεγγαριού που την κοιτούσε χαμογελώντας ειρωνικά. Και τι είχε κερδίσει με τη σιωπή τόσα χρόνια; Τι κατάφερε και πόσο πόνο τελικά δεν απέφυγε; Άφησε ένα βαθύ αναστεναγμό και μίλησε στην Ειρήνη ξαλαφρώνοντας την ψυχή της. Η Μαργαρίτα δεν τολμούσε να πιστέψει ότι επιτέλους μάθαινε, χάρη στην κόρη της, λεπτομέρειες για την οικογένεια που τόσα χρόνια είχε κάνει δική της. Η Βάγια εξήγησε με λίγα λόγια για τον Χαράλαμπο –άλλωστε, ελάχιστα ήξερε για

το γιο της– και σώπασε. Η ιστορία με την κόρη της την πονούσε πολύ περισσότερο, αλλά η Ειρήνη δεν την άφησε σε ησυχία.

«Και η κόρη σου, γιαγιά; Η θεία μου;»

«Αχ, παιδάκι μου, πληγή σκαλίζεις απόψε», της παραπονέθηκε εκείνη.

«Δε θέλεις να μου πεις, γιαγιά;»

«Δεν είναι που δε θέλω... Δεν ξέρω αν μπορώ... αν έχω το κουράγιο να θυμηθώ από την αρχή... τόσα λάθη... τέτοια ντροπή...»

«Τι έκανε, γιαγιά;»

«Η Βαρβάρα ήταν το πιο όμορφο κορίτσι του χωριού, Ρηνούλα μου. Είχαν να το λένε όλοι για την ομορφιά της, άγγελος σωστός. Ξετρελαμένα μαζί της όλα τα παλικάρια του χωριού, αλλά κανένας γονιός δεν ήθελε για νύφη μια κοπέλα χωρίς σοβαρή προίκα, έστω και με τέτοια ομορφιά. Όταν η Βαρβάρα έγινε είκοσι χρόνων, χτύπησε την πόρτα μου η προξενήτρα και η τύχη που έφερε ήταν σπάνια για μια άπροικη κοπέλα. Μόνο που δεν ήταν παλικάρι· ήταν λίγο μεγαλύτερος, αλλά πολύ πλούσιος. Κτηνοτρόφος από την Πωγωνιανή, που έμενε στα Γιάννενα. Είχε έρθει στα μέρη μας κάμποσες φορές για κάτι ζώα και την είχε δει. Έχασε το μυαλό του και ρώτησε να μάθει ποιανού θυγατέρα είναι. Έτσι έφτασε και στο κατώφλι μου το προξενιό με εντολή του. Κυρά και αρχόντισσα θα την είχε, έτσι μου έταξε, και την έδωσα...»

«Την έδωσες;» Η Ειρήνη έδειχνε να μην καταλαβαίνει. «Πώς την έδωσες δηλαδή; Εκείνη τον ήθελε;»

«Όχι...»

«Γιαγιά...» Το βλέμμα της κοπέλας γέμισε επιτίμηση και δυσπιστία ταυτόχρονα. «Δεν μπορεί να έκανες εσύ τέτοιο πράγμα!»

«Κι όμως! Ήταν άλλα χρόνια εκείνα... και η φτώχεια δεν είναι καλός συμβουλάτορας, καλό μου. Τη μάλωσα, την απείλησα, έκλαψα, παρακάλεσα... τον πήρε... Έγινε ένας γάμος που χρόνια μιλούσε το χωριό γι' αυτόν. Ο γαμπρός δεν τσιγκουνεύτηκε καθόλου τους παράδες του... Έφυγαν το ίδιο βράδυ για τα

Γιάννενα, να ζήσουν στο αρχοντικό του... Εκείνο το βράδυ ήταν από τα τελευταία που την έβλεπα...»

«Γιατί; Τι έγινε;»

«Έξι μήνες μετά το γάμο τους, η Βαρβάρα έφυγε. Ο ίδιος ήρθε να μου παραπονεθεί. Μου είπε ότι του έσπασε όλο το σπίτι και έφυγε νύχτα για την Αθήνα μάλλον... Ένα σημείωμα του άφησε με τα λίγα κολλυβογράμματα που ήξερε και έφυγε...»

«Κι εσύ; Τι έκανες εσύ;»

«Έκλεισα τις πόρτες και κλείστηκα κι εγώ στο σπίτι από την ντροπή μου».

«Και δεν έτρεξες να μάθεις πού είναι η κόρη σου;»

«Πού να πάω; Σάματις ήξερα και πού να πάω; Αλλά και να την έβρισκα, τι μπορούσα να κάνω; Ο πατέρας σου απειλούσε να τη σκοτώσει έτσι και την έβλεπε, και ήταν ικανός να το κάνει!»

«Και φοβήθηκες τον πατέρα; Δεν το πιστεύω! Μπορούσες να ψάξεις, να τη βρεις και να μάθεις τι είχε απογίνει! Δεν μπορεί να τρελάθηκε στα καλά καθούμενα, να του έσπασε το σπίτι και να έφυγε! Κάτι έγινε! Κάτι της έκανε! Έπειτα, δε μάθαινες πώς περνούσε παντρεμένη; Έξι μήνες τι έλεγε; Περνούσε καλά;»

«Και πού να ξέρω; Τρεις φορές την είχα δει όλες και όλες! Όποτε την ειδοποιούσα να έρθει ή να πάμε εμείς, εκείνη όλο δικαιολογίες έβρισκε να μας αποφεύγει».

«Δεν μπορώ να το πιστέψω ότι φέρθηκες έτσι, γιατί!» την κατηγορήσε η εγγονή της. «Εσύ που στάθηκες και αντιμετώπισες τον πατέρα μου για να μπορέσω να μορφωθώ, πώς μπόρεσες ν' αδιαφορήσεις για την κόρη σου; Και τώρα; Πού είναι; Ξέρεις; Έμαθες κάτι όλα αυτά τα χρόνια;»

«Έμαθα. Η Βαρβάρα είναι πια... Βένια...»

«Βένια;»

«Ναι, πήγε στην Αθήνα, έγινε τραγουδίστρια... Ο θεός ο Μένιος που πήγε εκεί κάτω μου τα είπε. Είναι πλούσια, οι δρόμοι γεμάτοι με τις φωτογραφίες της, λέει... Ο κόσμος πηγαίνει και

πληρώνει πολλά λεφτά για να την ακούσει να τραγουδάει...
Ακούς ντροπές;»

«Γιαγιά μου, γιατί ντροπές; Η... θεία τα κατάφερε! Έφυγε μόνη και απροστάτευτη, και έγινε διάσημη!»

«Ρηνούλα, σου 'στριψε; Σου λέω οι δρόμοι γεμάτοι φωτογραφίες της, μπογιατισμένη είναι, έβαψε, μου είπε ο Μένιος, και τα μαλλιά της. Ξανθά τα έκανε, σαν καμιά του δρόμου! Ποιος ξέρει τι ξετσιπωσιές έκανε εκεί κάτω!»

«Μα είναι πάντα κόρη σου, γιαγιά... Αν εγώ... αν εγώ τα έκανα όλα αυτά, θα με αγαπούσες λιγότερο;»

«Και ποιος σου είπε ότι δεν την αγαπάω; Ποιος σου είπε ότι κάθε βράδυ δεν κλαίω και δεν καταριέμαι και αυτήν κι εμένα που την έδωξα; Αν δεν επέμενα να πάρει εκείνον, δε θα το έχανα το παιδί μου!»

«Και τότε, γιατί δεν έψαξες να τη βρεις;»

«Γιατί εγώ... κόρη έχω τη Βαρβάρα και όχι τη Βένια».

Η Βάγια έγειρε πίσω το κεφάλι και έκλεισε τα μάτια. Η Ειρήνη κατάλαβε πως δε θα της έπαιρνε ούτε μια λέξη από εκεί και ύστερα. Η πόρτα για την ψυχή και τις αναμνήσεις της γιαγιάς της είχε κλείσει πάλι ερμητικά και θα ήταν μάταιο να προσπαθήσει να την ανοίξει.

Οι πληροφορίες είχαν στήσει χορό στο κεφάλι της έπειτα από τόσες αποκαλύψεις. Εν μέρει, όμως, καταλάβαινε πια γιατί η γιαγιά της είχε επιμείνει τόσο στη μόρφωσή της, γιατί είχε σταθεί στο πλευρό της ενάντια στον πατέρα της. Με τον τρόπο της εξιλεωνόταν για όσα η ίδια είχε προκαλέσει στην κόρη της. Αναγνώριζε τα λάθη της· δεν είχε το κουράγιο να τα διορθώσει στην αρχή και τώρα πια ήταν πολύ αργά.

Ο Μηνάς γύρισε σπίτι του ύστερα από την ολιγοήμερη απουσία του χωρίς να πει λέξη, αλλά η Βάγια πρόσεξε ότι μαζεύτηκε αρκετά από το καφενείο. Όταν μάλιστα την άλλη μέρα σηκώθηκε αχάραγα και πήγε στα ζώα, η Μαργαρίτα σταυροκοπήθηκε. Η Βάγια, τη μεθεπομένη, που τον είδε να ξεκινάει να ζευ-

γαρίσει ένα χωράφι τους παρατημένο από χρόνια, έτρεξε στην εκκλησία και άναψε μια λαμπάδα για να ευχαριστήσει την Παναγία για το θαύμα της. Κρατούσε την αναπνοή της για να δει πόσο θα διαρκούσαν η αλλαγή και τούτος ο καινούργιος Μηνάς που χρόνια παρακαλούσε να εμφανιστεί...

Το λύκειο ήταν για την Ειρήνη ένας νέος κόσμος. Παρόλο που το σοκ για τη Βάγια ήταν μεγάλο, όταν η εγγονή της την εμπόδισε να τη συνοδεύσει, αποδέχτηκε όσα της είπε η κοπέλα: ήταν παράλογο μαθήτρια λυκείου να πηγαίνει στο σχολείο με τη γιαγιά της. Οι ώρες που οι δύο γυναίκες έμεναν μόνες τους φάνηκαν αιώνες. Μετά τη μία, μάλιστα, η Βάγια ήταν συνέχεια κοντά στο παράθυρο για να δει την Ειρήνη να έρχεται, φορτωμένη με την τσάντα της. Στα μάτια την κοιτούσε όλη την ώρα που έτρωγε, να δει εκεί όσα η Ειρήνη ίσως δεν της είχε πει. Αλλά η κοπέλα δεν είχε να κρύψει τίποτα, ούτε φίλες ήταν δίπλα της ούτε κανένα αγόρι επέτρεψε να την πλησιάσει. Μιλούσε με όλους, βοηθούσε και κάνα δυο συμμαθήτριάς της στα μαθήματα που δεν καταλάβαιναν, αλλά όταν της πρότειναν να πάει μαζί τους στην καφετέρια, εκείνη αρνιόταν ευγενικά και έφευγε βιαστική.

Ωστόσο, μια μέρα αποφάσισε να τις ακολουθήσει και το είπε στη γιαγιά της την ώρα που έτρωγαν. «Γιαγιά και μαμά, αύριο θ' αργήσω καμιά ωρίτσα!»

«Γιατί;» ρώτησε η Βάγια.

«Με κάλεσαν τα κορίτσια να πάω μαζί τους στην καφετέρια που είναι λίγο πιο κάτω από το σχολείο. Τόσες φορές μού το είπαν και όλο λέω “όχι”. Σκέφτηκα λοιπόν...»

«Να πας!» απάντησε κοφτά η γιαγιά της και τα μάτια της Μαργαρίτας άνοιξαν διάπλατα. «Έχεις καμιά αντίρρηση εσύ, νύφη μου;» στράφηκε η Βάγια σε εκείνη.

«Εγώ; Όχι... Μόνο να μην αργήσει πολύ...»

Λίγο αργότερα, η Μαργαρίτα δεν κρατήθηκε και ρώτησε την

πεθερά της, όταν η κόρη της πήγε να διαβάσει. «Μάνα, πώς και δέχτηκες εσύ τέτοιο πράγμα για την Ειρήνη; Νόμιζα πως θα της αρνιόσουν!»

«Άκουσε, νύφη μου... Η Ειρήνη μας είναι πολύ μόνη της. Τόσα χρόνια στο σχολειό, μια φιλενάδα όπως όλα τα κορίτσια δεν έχει! Όλη τη μέρα μαζί μας την περνάει. Έχει δίκιο το κορίτσι μας, σαν καλόγρια ζει και μεγαλώνει... Ως τότε; Γι' αυτό σκέφτηκα πως σιγά σιγά πρέπει ν' αρχίσει να βγαίνει, να βλέπει πώς ζει ο κόσμος. Αύριο μεθαύριο θα πάει να σπουδάσει· σαν το κωθώνι θα είναι το παιδί!»

«Και ο Μηνάς;»

«Αυτόν άσ' τον σε μένα! Σιγά μη φοβηθούμε τον Μηνά τώρα!» σχολίασε απερίσκεπτα για πρώτη φορά στη ζωή της η Βάγια, και ήταν ακόμη ένα λάθος της.

Η εμπειρία της Ειρήνης από την καφετέρια ήταν καλύτερη απ' ό,τι περίμενε. Μαζεύτηκαν δέκα άτομα παρέα στο τραπέζι που όλο μεγάλωνε. Αγόρια και κορίτσια γελούσαν και μιλούσαν, και η Ειρήνη, που πρώτη φορά στη ζωή της ήπια φραπέ με πολύ γάλα και ζάχαρη, παρακολουθούσε όσα γίνονταν μ' ένα απαλό χαμόγελο να της ανασηκώνει τα χείλη. Αισθανόταν περιέργα, σαν να έκανε κάτι κακό, αλλά η λογική της αναγνώριζε ότι σκεφτόταν παράλογα. Απ' ό,τι κατάλαβε, οι συμμαθητές της και οι συμμαθήτριές της το έκαναν τακτικά αυτό και το μόνο που την ενοχλούσε ήταν που όλοι και όλες κάπνιζαν. Εκείνη αρνήθηκε ευγενικά όταν έτειναν προς το μέρος της τρία πακέτα για να διαλέξει ποια μάρκα προτιμούσε. Δίπλα της βρέθηκε η Φωτεινή, μια κοπέλα που στην τάξη καθόταν στο μπροστινό θρανίο· έσκυψε προς το μέρος της χαμογελώντας.

«Λοιπόν», τη ρώτησε, «πώς σου φαίνεται η παρέα μας; Περνάς καλά;»

«Πάρα πολύ...»

«Μα κι εσύ, καημένη, τόσες φορές σου προτεινάμε και ποτέ δε μας καταδέχτηκες!»

«Δεν είναι αυτό. Δεν είχα πει τίποτα στους δικούς μου και θ' ανησυχούσαν. Για σήμερα όμως τους ειδοποίησα... Και αυτός ο καφές μού αρέσει».

«Δεν έχεις πει ξανά φραπέ;» απόρησε η κοπέλα.

«Ποτέ...»

«Μα από πού σε φέρανε εσένα, βρε κορίτσι μου;»

Η Ειρήνη της είπε για το μικρό χωριό της με τους λίγους κατοίκους και για την οικογένειά της. Η Φωτεινή την άκουγε μ' ενδιαφέρον και της μίλησε κι εκείνη για την οικογένειά της, για το σπίτι της και για τα δύο αδέρφια της που σπούδαζαν στην Αθήνα. Εκεί έλπιζε να πάει και η ίδια, προκειμένου να φύγει από το χωριό. Όταν άκουσε τα σχέδια της Ειρήνης για να γίνει δασκάλα στην περιοχή, κούνησε το κεφάλι της με αποδοκιμασία.

«Τι λες τώρα!» σχολίασε έντονα. «Σιγά μην ξαναγουρίσω έτσι και φύγω! Τι να κάνω εδώ πάνω με τα πρόβατα και τα γουρούνια; Α, όχι! Εγώ έτσι και φύγω, δε με ξαναβλέπει το χωριό!»

«Και οι δικοί σου; Δεν τους σκέφτεσαι; Τι θα κάνουν μόνοι τους εδώ πάνω;»

«Ε, ας κατεβούν κάτω! Εξάλλου, και τ' αγόρια το έχουν δηλώσει ότι δεν ξαναγουρίζουν! Έκαναν τη νύχτα μέρα για να διαβάσουν και να περάσουν στο πανεπιστήμιο! Τι να κάνουν εδώ; Ούτε στα Γιάννενα δε συζητούν να μείνουν! Αθήνα και πάλι Αθήνα!»

Γύρω τους τα άλλα παιδιά φώναζαν και γελούσαν κι εκείνες ήταν απορροφημένες στη συζήτησή τους. Λίγο πριν χωρίσουν για να πάρει η Ειρήνη το δρόμο της επιστροφής, η Φωτεινή την έπιασε από το χέρι.

«Χάρηκα πάρα πολύ που γνωριστήκαμε!» της είπε με ειλικρίνεια. «Θέλεις να έρθεις μια μέρα στο σπίτι μου; Ο πατέρας μου κι εγώ θα σε γυρίσουμε το βράδυ με το αυτοκίνητο! Θα φάμε παρέα, θα διαβάσουμε... θ' ακούσουμε μουσική...»

«Δεν ξέρω...» Το ύφος της Ειρήνης πρόδιδε αμηχανία αλλά και λαχτάρα. Ποτέ δεν είχε πάει στο σπίτι κάποιας φίλης της... ποτέ δεν είχε καμιά φίλη...

«Καλά... ρώτησε τους δικούς σου και αύριο μου λες!»

Πάλι στη γιαγιά της στράφηκε η Ειρήνη το ίδιο βράδυ. Καθισμένες δίπλα στο τζάκι οι τρεις γυναίκες, περίμεναν τον Μηνά να έρθει από το καφενείο για να φάνε· είχε ηρεμήσει αρκετά πια και όταν γύριζε δεν ήταν μεθυσμένος. Η Βάγια άκουσε πολύ προσεκτικά την εμπειρία της Ειρήνης από την καφετέρια και όταν έφτασε στη Φωτεινή, η γιαγιά χαμογελούσε.

«Καιρός ήταν ν' αποκτήσεις κι εσύ μια φιλενάδα!» πρόφερε επιδοκιμαστικά.

«Δεν ήξερα πόσο πολύ μου έλειπε μια κοπέλα στην ηλικία μου, μέχρι σήμερα...» ομολόγησε η μικρή. «Αλλά είναι ωραίο να μιλάς με κάποια που ξέρει όσα κι εσύ, που έχει τα δικά της όνειρα, που σε καταλαβαίνει. Μόνο που...»

«Τι; Δεν είναι καλό κορίτσι;» βιάστηκε να μάθει η μητέρα της.

«Δεν είναι αυτό, μάνα, αλλά η Φωτεινή με κάλεσε σπίτι της... και θέλω να πάω».

«Και πού είναι το κακό;» αντιγύρισε η Βάγια χαμογελώντας. «Κι εγώ στον καιρό μου είχα μια φιλενάδα, και πήγαινα σπίτι της και ερχόταν στο δικό μου και βοηθούσαμε η μια την άλλη στις δουλειές...»

«Αλήθεια, γιαγιά; Και τι απέγινε η φίλη σου;»

«Παντρεύτηκε και ο άντρας της την πήρε και πήγαν μετανάστες στη Γερμανία· χαθήκαμε...»

«Δηλαδή δε σας πειράζει να πάω στο σπίτι της Φωτεινής;»

«Να πας, παιδί μου», κατένευσε η Μαργαρίτα με την επιδοκιμασία της πεθεράς της. «Και να της πεις να έρθει και μια μέρα στο δικό μας, να καθίσετε. Θα σας κάνω και πίτα να φάτε...»

Η Ειρήνη όταν πήγε στο σπίτι της Φωτεινής τα έχασε. Νόμιζε ότι βρέθηκε σε άλλο κόσμο ή ότι είχε κάνει ένα ταξίδι στο χρόνο. Το μεγάλο σπίτι είχε όλες τις ανέσεις, ακόμη και έγχρωμη τηλεόραση! Η δικιά τους, μια παλιά ασπρόμαυρη, είχε χαλάσει πριν από ένα χρόνο και δεν την είχαν αντικαταστήσει. Έτσι κι αλλιώς ο πατέρας της έβλεπε ποδόσφαιρο στο καφενείο

που είχε μεγάλη και έγχρωμη οθόνη. Δεν ήταν μόνο η τηλεόραση όμως! Οι καναπέδες στο σαλόνι ήταν από βελούδο, και η Ειρήνη, καθώς άγγιξε με δέος το στιλπνό ύφασμα, δίστασε και να καθίσει ακόμη· η κουζίνα ήταν μεγάλη και φωτεινή, τα ντουλάπια καινούργια και γυάλιζαν σαν καθρέφτης. Το καλοριφέρ ήταν για την Ειρήνη ακόμη μια αποκάλυψη, κανένας στο χωριό τους δεν είχε. Εκεί όλα τα σπίτια ήταν παλιά, κανένα καινούργιο δεν είχε χτιστεί, ποιος να βάλει θέρμανση; Όλοι συνέχιζαν να ζεσταίνουν το ένα δωμάτιο, και συγκεκριμένα την κουζίνα, με τζάκι ή με ξυλόσομπα. Τα χειμωνιάτικα βράδια η διαδικασία του ύπνου ήταν οδυνηρή, όταν έπρεπε να βρεθούν σ' ένα δωμάτιο παγωμένο και συχνά υγρό. Η Ειρήνη έτρεμε πολλή ώρα μέχρι να ζεσταθεί και να καταφέρει να κοιμηθεί, ντυμένη όσο μπορούσε πιο ζεστά και με κάλτσες στα πόδια. Στο μπάνιο όμως άνοιξε τα μάτια της διάπλατα: πορσελάνινα πλακάκια, καθρέφτες και σύγχρονο πλυντήριο, από αυτά που τα ρούχα έβγαιναν σχεδόν στεγνά από το στύψιμο. Εκείνες στο σπίτι τους είχαν ένα πολύ παλιό· ένας κάδος ήταν μόνο, που η μητέρα της έβαζε ζεστό νερό και απλώς στριοφογύριζε τα ρούχα. Μετά η Μαργαρίτα τα έστυβε περνώντας τα από δύο κυλίνδρους που είχε· έπρεπε να αδειάσει το νερό και να βάλει καθαρό για να τα ξεβγάλει, και ακολουθούσε η ίδια διαδικασία στύψιματος, αδειάσματος και γεμίσματος, μέχρι να ξεβγαθούν καλά όλα τα ρούχα. Ωστόσο η μητέρα της ήταν ευχαριστημένη όταν απαλλάχθηκε από τη σκάφη. Εκείνη τη στιγμή η Ειρήνη αποφάσισε ότι θα επέμενε να πάνε και αυτοί ένα σύγχρονο αυτόματο πλυντήριο. Μα πού ζούσαν επιτέλους; Ο πολιτισμός δεν ήταν μακριά τους κι εκείνες ζούσαν σαν πρωτόγονες.

Η μέρα πέρασε πολύ όμορφα. Η Φωτεινή γελούσε συνεχώς με τις απορίες της καινούργιας φίλης της· δεν το χωρούσε το μυαλό της ότι η Ειρήνη, αν και έμενε μόνο λίγα χιλιόμετρα μακριά της, απείχε ουσιαστικά δύο και πλέον δεκαετίες σε σχέση με τον πολιτισμό και τις ανέσεις του.

Η Ειρήνη πάντα πίστευε αυτό που έλεγε η γιαγιά της:
«Το ουράνιο τόξο είναι η σκάλα που χρησιμοποιούν
οι ψυχές για να φτάσουν στον ουρανό...» Έτρεχαν μαζί
και αναζητούσαν την άκρη του, μικρό κορίτσι εκείνη στο χωριό της
κοντά στα σύνορα. Όνειρό της να γίνει δασκάλα, αλλά η μοίρα
είχε άλλα γραμμένα. Για να αποφύγει ένα γάμο που της κανονίζει
ο πατέρας της, η Ειρήνη θα βρεθεί στην Αθήνα, και δίπλα
στη θεία της, τη μεγάλη τραγουδίστρια Βένια, θα γνωρίσει
τη λάμψη της σόουμπιζ... αλλά και το σκοτάδι της.

Ο έρωτάς της με τον Μάξιμο θα γίνει βορά στα θηρία των μέσων
μαζικής ενημέρωσης κι εκείνη θα τραβήξει πάνω της
όλα τα πυρά· και όχι μόνο τα τηλεοπτικά...

Ίσως ήρθε η στιγμή να τα αφήσει
όλα πίσω. Αξίζει όμως
μια ζωή χωρίς χειροκρότημα;

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΤΑΤΟΙΟΥ 121, ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psychogios.gr

ISBN 978-960-453-847-8

9 789604 538478

ΚΩΔ. ΜΗΧ. ΣΗΞ. 08437

ΔΙΑΒΑΣΩ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΓΙΑΤΙ ΚΑΘΕ ΒΙΒΛΙΟ ΜΕ ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ